

УДК 94(4):339.9(4):327(4):341(4)

Король Марина,
студентка магістратури
спеціальності «Міжнародні економічні відносини»
факультету міжнародних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
Науковий керівник: канд.юрид.наук, ст.викл. А.А. Моца

ПОЛІТИЧНИЙ ФАКТОР В РЕАЛІЗАЦІЇ ТРАНСКОРДОННИХ ВІДНОСИН УКРАЇНИ ТА РУМУНІЇ

У статті розглядаються транскордонні українсько-румунські політичні відносини, з'ясовуються проблемні питання щодо їх реалізації. Особливу увагу приділено аналізу ймовірних загроз Румунії щодо територіальної цілісності України.

Ключові слова: транскордонні відносини, загрози територіальної цілісності, зовнішня політика, національна меншина.

Після розпаду СРСР та утворенням нових незалежних держав, одним з головних питань у системі їхніх державних політик стало створення зовнішньої політики. Тому важливим місцем у зовнішній політиці України та Румунії є розвиток транскордонних відносин, який спирається на таких чинниках: наявність спільного державного кордону, широкі можливості для розвитку торговельно-економічного співробітництва, проживанням у цих країнах відповідно української та румунської меншин, а також вирішення питання делімітації у Чорному морі.

Починаючи з 90-х років ХХ століття, політичні сили Румунії визначили головним напрямом своєї діяльності стосовно України перегляд правової бази щодо кордону між країнами, а також вирішення питання статусу національних меншин України.

Проблема кордонів стала надзвичайно актуальною відразу після повалення комуністичного режиму в Румунії та здобуття Україною незалежності.

24 червня 1991 року було ухвалено декларацію Парламенту Румунії про пакт Ріббентропа-Молотова та його наслідки для України, у якій мова йшла про «приналежність Бессарабії, Герцаївського краю та Північної Буковини Румунії».

У відповідь Верховна Рада Української РСР у своїй Заяві від 5 липня 1991 року розцінила такі дії румунської сторони, як територіальні претензії до України. Наступним кроком щодо України стало ухвалення 28 листопада 1991 року румунським парламентом заяви проти участі населення так званих «румунських територій» – північної частини Буковини та південної частини Бессарабії – у всеукраїнському референдумі щодо державної незалежності.

У 1993 році Румунія в односторонньому порядку денонсувала радянсько-румунську угоду 1961 року, що була юридичною основою лінії українсько-румунського кордону.

Румунська сторона виступала на різних рівнях з вимогою перегляду державного підпорядкування деяких українських територій. Неодноразово звучали вимоги щодо перегляду кордону в зоні північної частини Буковини.

Найгострішим питанням транскордонних відносин між Україною та Румунією стала проблема розмежування морського кордону в Чорному морі та визначення економічних зон навколо острова Зміїний. Суперечки стосовно економічних зон між Україною та Румунією розпочались ще в 1997 році, коли був підписаний «Договір про відносини добросусідства і співробітництва». Згідно з цим документом сторони домовились вирішити питання про делімітацію економічних зон у Чорному морі.

Однак, Румунія мала намір вступати до ЄС та НАТО, але не вирішене питання кордонів з Україною ускладнювало цей процес. Тому 17 червня 2003 року був підписаний «Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону» [1].

Згідно з цим документом сторони згодні, що *«Державний кордон між Україною і Румунією проходить на місцевості так, як його визначено та описано у Договорі між Урядом Союзу Радянських Соціалістичних Республік і Урядом Румунської Народної Республіки про режим радянсько-румунського державного кордону, співробітництво і взаємну допомогу з прикордонних питань, підписаного в м. Бухарест 27 лютого 1961 року..., а також у документах перевірок проходження лінії державного кордону, чинних між колишніми Союзом Радянських Соціалістичних Республік та Румунською Народною Республікою/Соціалістичною Республікою Румунією станом на 16 липня 1990 року – дату прийняття Декларації про державний суверенітет України»*[1].

Тобто, Румунія й Україна визнали раніше підписані угоди, відповідно до яких острів Зміїний вважався українською територією, проте проблему делімітації кордонів у Чорному морі поблизу острова Зміїний не було вирішено.

Однак, Румунія першою почала висувати заперечення щодо статусу Зміїного, коли в 2001 році плавуча бурова установка «Сиваш» підприємства «Чорноморнафтогаз» виявила поклади мінеральної сировини на відстані 40 км на південь від острова [6].

І тому у вересні 2004 року Румунія подала позов до Міжнародного суду, в якому мова йшла про зміну статусу острову Зміїного та необхідність признати його скелею, а не островом. У разі, якщо б Зміїний набув статусу скелі, це б дозволило Румунії пересунути свій кордон, і 75 тис. км² континентального шельфу, багатого на мінеральні ресурси, дісталися б Румунії.

Україна, в свою чергу, в 2006 році також подала меморандум з викликом надати Зміїному статус острова та залишити йому вказану ділянку шельфу. Отже, обидві сторони намагалися встановити контроль у територіальних водах і дістати право на континентальний шельф, багатий на нафту і газ.

Після того, як обидві сторони подали свій меморандум до Міжнародного суду та висловили свою згоду притриматися його рішення, 2 вересня 2008 року було розпочато судовий процес, а 3 лютого 2009 року Гаазький суд виніс своє рішення.

Суд залишив за собою право самостійно встановити кордон між Україною та Румунією у водах Чорного моря, не підтримавши жодну із сторін у їх вимогах [6]. Остаточним морським кордоном між державами стала лінія, яка розділяє спірну морську ділянку, на яку претендували держави. Суд не погодився з аргументами України про те, що розміщення острова суттєво впливає на морський кордон між державами, і що це необхідно взяти до уваги при визначенні економічної зони. З іншого боку, Суд призначив Зміїному статус острова і залишив за ним територіальні прибережні води шириною 12 морських міль, але не взяв це до уваги при делімітації морського континентального шельфу. В Гаазі чорноморський простір між Румунією та Україною розділили відповідно до лінії, яку в свій час пропонував СРСР, а котра розмежувала тільки державний кордон між Румунією та СРСР (1959 рік). Суд виходив також з обставин, що між Румунією та Україною немає жодного діючого договору про розділення континентального шельфу і виключних економічних зон. Тому про розділення виключних економічних зон і континентального шельфу Суд використав найпростіший метод, яким користуються в міжнародному морському праві, а саме – рівномірної віддаленості точок. Цей метод полягає в тому, що окремі точки, які знаходяться на однаковій відстані від узбережжя обох держав з'єднують до однієї лінії.

Згідно з постановою Суду демаркаційна лінія повинна огинати острів Зміїний в радіусі 12 морських міль і проходити між румунським та українським берегом. Румунія таким чином дістала 79,4% спірного континентального шельфу [6].

Позиція Румунії в цьому питанні є однозначна. В Бухаресті залишилися дуже задоволені результатами судового процесу, який закінчив суперечку, коріння якої тягнуться ще від часів Радянського союзу. Обидві сторони довгий час намагалися дійти угоди на білатеральному рівні, але в Румунії вирішили, що саме Міжнародний суд буде здатний досягти справедливого та цивілізованого рішення. Офіційний Київ висловив своє задоволення рішенням Суду.

Ще однією проблемою кордону між Україною та Румунією була його модифікація через зміну природного ландшафту. Йдеться про ділянку Рахівського та Тячівського районів (Закарпатська область) українсько-румунського кордону. Лінія кордону тут проходить по середині русла р.Тиса. Однак це русло, як і будь-якої іншої річки, з часом змінюється. Головною причиною зміни русла ріки є паводки, що відбуваються тут декілька разів на рік і розмивають берег. Оскільки географічно так склалося, що нижчий берег український, він поступово входить углиб нашої території, вивільняючи від води румунський берег. З 1961 р. українська сторона втратила в такий спосіб 270 гектарів землі.

Оскільки зміна русла ріки викликана переважно природними причинами, повністю запобігти цьому процесу неможливо, проте значно послабити і зробити його керованим – цілком під силу, встановлюючи надійні берегові укріплення. Втрата Україною своєї території може припинитися в результаті підписання з Румунією демаркаційних документів, якими б державний кордон став постійним, за прикладом відповідних домовленостей України з Угорщиною, Словаччиною і Польщею.

Проблемним є також питання п'ятьох островів у гирлі Дунаю. Румунські дипломати вважають, що до ділянки, на яких розташовані ці острови, необхідно застосовувати принцип головного судноплавного фарватеру річки, а відповідно з цим усі п'ять островів мають стати румунськими. Українська сторона дотримується іншої точки зору і має такі міркування. За згаданим радянсько-румунським договором 1961 р., усі п'ять островів із самого початку належать Україні. Передача їх під юрисдикцію Румунії суперечить принципу непорушності кордонів, зафіксованому в українсько-румунському базовому договорі. Крім того, на цій ділянці Дунаю (це зафіксовано делімітаційними і демаркаційними документами) принцип головного судноплавства по фарватеру річки не застосований, оскільки кордон встановлювався за іншими правилами. Для румунських дипломатів було важливо, заволодівши цими невеличкими островами, створити прецедент, оскільки зміна їхньої належності змінить і точку відліку виняткової економічної зони, і тоді, у майбутньому, румунська економічна зона за розмірами може стати такою ж, як українська.

Хоча на офіційному рівні територіальні проблеми між двома країнами розглядаються як розв'язані, проте румунська громадськість вважає, що Україна незаконно володіє румунськими землями. Генератором цих ідей виступає румунська політична партія «Велика Румунія».

Ідеї відтворення «Великої Румунії» звучать з боку політичних еліт Бухареста з моменту розпаду СРСР. Суть проекту – розширення Румунії за рахунок включення до її складу, найперше, Молдови, а також Бессарабії та Південної Буковини (Чернівецької та частини Одеської областей).

8 травня 2013 р. парламент Румунії вніс поправку до Закону «Про надання підтримки румунам за кордоном», згідно з яким усі дакорумуни, молдовани, буковинці, бессарабці, істрорумуни, куцовлахи, молдовлахи, волохи, арумуни, армуни, рремуни, фершероти, мегленорумуни, македорумуни, марамурешани, херчани, дунайські латиняни називатимуться тепер «румунами звідусіль» [4]. Тобто згідно цієї поправки до румунського законодавства, усі, хто проживають на території Молдови, Буковини, Бессарабії, а також певні національні меншини в Сербії, Болгарії, Греції, Македонії, Албанії відтепер вважаються румунами у Румунії. Отже, сучасна державна влада Румунії вважає румунами все населення Чернівецької та частини Одеської області України.

25 жовтня 2013 року румунський парламент проголосив нове румунське державне свято – День Буковини, яке буде святкуватись щороку 28 жовтня. У цей день в 1918 році Чернівецька область України (Північна Буковина) була окупована Румунією, однак румунська влада називає цю подію приєднанням Буковини до «Великої Румунії» [4].

Окрім цього Румунія вже роками з 1991 року видає румунські паспорти громадянам тих держав, чії території входили до складу Румунії у 1918-1940 рр., зокрема, й громадянам України. Особливо збільшилась видача паспортів Румунії громадянам інших країн з 28 жовтня 2009 року, коли президент Румунії Т.Бесеску ухвалив закон, який спрощує

процедуру «відновлення» румунського громадянства, адже офіційний Бухарест вважає, що не надає іноземцям румунське громадянство, а лише відновлює «втрачене» громадянство людям, чи нащадкам тих людей, які жили в межах Румунії 1940 року. Серед українських громадян найбільше румунських паспортів мають громадяни Чернівецької, менше – Одеської і Закарпатської областей. Варто зазначити, що особи, котрі отримують румунський паспорт, складають у румунському консульстві України присягу на вірність Румунії [5].

У румунському щоденнику *Adevarul* (Правда) наприкінці січня 2014 р., було висловлено пропозицію щодо повернення до Румунії територій з «переважно румунським населенням», які входять до складу України. Зі сторінок газети пролунав заклик «захистити співвітчизників, що проживають на території України» і окупувати «колишні румунські території» – Північну Буковину, Герцєвській округ і Південну Бессарабію. Жодної реакції на подібні публікації в румунській пресі (а їх була ціла низка) з боку керівництва тодішнього МЗС України не відбулося [10].

Депутат від правлячої Соціал-демократичної партії Румунії, секретар комісії з роботи із співвітчизниками палати депутатів парламенту Румунії Н. Пейя наприкінці лютого 2014 р. на власному інтернет-сайті розмістив коментарі щодо подій у Криму та Україні в цілому, в яких допустив можливість приєднання до Румунії її так званих історичних територій.

На думку фахівців, ці заяви є продовженням послідовної політики Бухаресту, що здійснюється в рамках реалізації вищезгаданого проекту «Романія Марє». Ще в 2012 році Румунія на своїх «історичних територіях» приступила до формування «п'ятої колонії», здійснюючи масову видачу населенню румунських паспортів. Паспортизація проходила за мовчазної згоди Євросоюзу, який також не критикує Польщу й Угорщину, що роздають свої документи українському населенню. Незважаючи на законодавчу заборону для українських громадян мати подвійне громадянство, реакція української влади була, на жаль, недостатньо жорсткою. МЗС України лише зауважив, що такі дії румунів «не відповідають домовленостям, досягнутим у «світлі потепління у відносинах» двох країн.

Подвійне громадянство в Україні заборонено, проте вплинути на ситуацію практично неможливо. Експерти жартують, оцінюючи її як «індивідуальну інтеграцію в ЄС» тисяч громадян країни. Але цілком серйозно застерігають щодо проблем, з якими може зіткнутися офіційний Київ, коли з'ясується, що рахунок йде на сотні тисяч, і що населення окремих областей майже повністю складається з громадян сусідніх держав.

Внутрішньополітична криза в Україні, неефективна діяльність «уряду переможців» і розгул неконтрольованих владою «активістів» різного забарвлення дали Бухаресту привід серйозно активізувати свою діяльність на прикордонних з Румунією українських територіях, суттєво наблизивши момент відродження «Великої Румунії» у так званих історичних кордонах.

Проте 2014 рік став поворотним моментом у відносинах між двома країнами. Головною причиною кардинально нової динаміки у відносинах стала російська агресія щодо України. Важливу роль також відіграло обрання президентом Румунії Клауса Йоханніса, який, на відміну від свого попередника Траяна Басеску, не є обтяжений у своєму підході та риториці до України історичною спадщиною. На сьогодні можемо констатувати, що з усіх сусідів, між Україною та Румунією, спостерігається чи не найбільш позитивна динаміка [3].

Румунія не має жодних територіальних претензій до України, оскільки є членом Євросоюзу та НАТО, і це питання більше не фігурує на порядку денному [9].

Румунія першою із країн ЄС ратифікувала Угоду про асоціацію з Україною. Так само у 2014 році було підписано угоду про малий прикордонний рух, який надав можливість майже півмільйону українців, котрі проживають у 30-кілометровій зоні на кордоні з Румунією, їздити до сусідньої країни без віз. Підтримка Євромайдану і засудження Румунією російської агресії, вчиненої проти України, значною мірою визначили нову двосторонню динаміку. У 2015 році румунський президент відвідав Київ з офіційним візитом. Роком пізніше український лідер побував у Бухаресті, проклавши шлях для нових проривів у співпраці. За останній рік президенти двох країн зустрілися чотири рази [2].

Приводом для активізації двосторонніх відносин стало усвідомлення спільних безпекових загроз. Якщо досі в Румунії не до кінця вірили в прозахідний курс України та припускали надмірну залежність керівних кіл сусідньої країни від Росії, то після анексії Криму та воєнних дій на Донбасі в Бухаресті відбулася переоцінка викликів. Мілітаризація Криму, що розташований всього за 300 км від узбережжя Румунії, перетворюється на головну загрозу. Румунія виступає лідером із координації регіональних зусиль для розбудови безпекового балансу. Фактично, для розробки контрзаходів проти російських провокаційних дій у Чорному морі, таких як створення флотилії НАТО в Чорному морі за участі Румунії, Болгарії та Туреччини (щоправда, Софія зайняла в цьому питанні досить обережну позицію). Своє бажання долучитися до ініціативи висловила Україна; не виключено, що до неї приєднається і Грузія, якщо НАТО прийме ініціативу Румунії [2].

Висновки. Відносини між Україною та Румунією до 2014 р. характеризувалися достатньою інертністю, конфліктністю та відсутністю системності. У двосторонніх стосунках домінували суперечливі питання (ситуація навколо о. Зміїного, питання подвійного громадянства етнічних румунів на українських територіях та національних меншин, проблема врегулювання судноплавного транзиту по річці Дунай), що справляло суттєвий стримуючий вплив на розвиток конструктивних двосторонніх відносин.

Анексія Російською Федерацією Криму та агресія на Сході України дуже гостро поставили на порядок денний питання стабільності і безпеки у сусідніх з Румунією країнах. Розуміючи загрози, які веде за собою така ситуація, Румунія взяла курс на «перезавантаження» відносин з Україною та посилення двосторонньої співпраці, в тому числі у рамках розширених регіональних форматів (зокрема, йдеться про ініціативу щодо створення альянсу України, Румунії та Польщі). Зважаючи на це, офіційний Київ має використати таке зближення для розбудови стабільних партнерських відносин з Бухарестом та зосередитися на реалізації спільних взаємовигідних проектів та ініціатив.

У рамках перегляду пріоритетів зовнішньої та безпекової політики нове керівництво Румунії важливе місце відводить Україні, про що свідчать його прагнення до «перезавантаження» міждержавних відносин та посилення двосторонньої співпраці у широкому спектрі вимірів.

Румунія першою ратифікувала Угоду про асоціацію між ЄС та Україною, тим самим продемонструвала готовність румунської влади до конструктивного діалогу. Однак з української сторони наразі не спостерігається адекватної відповіді на такі зміни румунської зовнішньої політики. Причиною такого стану справ є, насамперед, збереження залишків недовіри на рівні політичного істеблішменту обох країн. Українська сторона за інерцією продовжує шукати в діях Бухаресту потенційні загрози для національних інтересів держави. В Румунії за часів колишнього президента Т. Басеску панувало ставлення до України скоріше як до держави, яка в перспективі немає шансів на виживання. Двосторонні відносини визначили низку суперечливих проблем, деякі з них залишаються й досі актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Договір між Україною та Румунією про режим українсько-румунського державного кордону, співробітництво та взаємну допомогу з прикордонних питань №1714-IV (1714-15) від 12.05.2004, ВВР, 2004, №35, ст.417 [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/642_022
2. Солодкий С. Аудит зовнішньої політики. Україна-Румунія. / С. Солодкий// – Інститут світової політики [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://glavcom.ua/pub/pdf/10/1037/AudUkrRom0144.pdf>.
3. Взаємна недовіра України і Румунії сходить нанівець через зовнішню загрозу – експерт. – Дзеркало тижня. Україна. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/vzayemna-nedovira-ukrayini-i-rumuniyi-postupovo-shodit-nanivec-cherez-zovnishnyu-zagrozu-ekspert-164883_.html

4. Державна влада Румунії веде окупаційну політику. – Political geographer [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://politicalgeographer.wordpress.com/2013/11/18>.
5. Загроза з Заходу: «Велика Румунія» і Бессарабія. – РБК – Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/ukr/analytics/ugroza-zapada-velikaya-rumuniya-bessarabiya-1432905513.html>.
6. Зіткнення інтересів Румунії та України за острів Зміїний. – «Політика» Аналітичний центр [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://real-politics.org/zitknennya-interesiv-rumuniji-ta-ukrajiny-za-ostriv-zmijiny>
7. «Перспективи розвитку партнерських відносин України з Румунією». Аналітична записка. – Національний інститут стратегічних досліджень [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.niss.gov.ua/articles/2084/>.
8. Румунія хоче забрати Чернівецьку область? – Букінфо [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://chernivtsi.comments.ua/news/2014/02/11/083320.html>.
9. У Румунії немає територіальних претензій до України – експерт. – Дзеркало тижня. Україна [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://dt.ua/POLITICS/urumuniyi-nemaє-teritorialnih-pretenziy-do-ukrayini-ekspert-159831_.html.
10. Щодо румунського бачення територіальних перспектив України. – Дискуссионный клуб САММИТ [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://dc-summit.info/temy/bezopasnost/3145-schodo-rumunskogo-bachennja-teritorialnih-perspektiv-ukraini.html>

Korol' Maryna. THE POLITICAL FACTOR IN UKRAINIAN-ROMANIAN TRANSBORDER COOPERATION

In the article is examined the transborder political relations of Romania and Ukraine and are clarified issues of the their implementation. The particular attention was given to the analysis of the Romanian possible threats against the territorial integrity of Ukraine.

Keywords: *transborder relations, territorial integrity, foreign policy, national minority.*